

Nr 17.

Ankom till riksdagens kansli den 21 maj 1919 kl. 1/2 12 f. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 17, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående undanröjande av förefintliga bestämmelser, som hindra kvinnors tillträde till civil statstjänst på samma villkor som för män.

I en inom andra kammaren väckt och till dess fjärde tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 129, har herr *Vennerström* hemställt, att riksdagen måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville antingen på administrativ väg, där detta låter sig göra, undanröja förefintliga bestämmelser, som hindra kvinnornas tillträde till civil statstjänst på samma villkor som för män, eller ock utarbeta och för riksdagen framlägga de lagförslag, som för uppnående av samma syfte äro nödvändiga.

Vidkommande motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Andra kammarens utskott har i vederbörlig ordning inhämtat yttrande i ärendet från socialstyrelsen (Bil. 1). Dessutom ha på andra kammarens utskotts anmodan yttranden över motionen avgivits av Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt (Bil. 2 A—B) samt av Sveriges allmänna kvinnoklubb (Bil. 3).

Andra kammarens utskotts utlåtande är av följande lydelse:

»Utskottet instämmer för sin del i motionens allmänna syfte. Sedan kvinnans likställighet med mannen i politiskt hänseende numera måste anses vara i princip erkänd, synes följdriktigheten ovillkorligen kräva, att samma likställighet godkännes i fråga om kvinnans tillträde till civila befattningar i statens tjänst. Emellertid anser sig utskottet icke böra tillstyrka motionärens yrkande, att staten skulle utan vidare redan nu öppna tillträdet för

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott.

Bihang till riksdagens protokoll 1919. 12 saml. 1 avd. 16 häft. (Nr 17.)

kvinnorna till sådan befattningar. Utan att vilja i alla enskildheter biträda vad socialstyrelsen i detta hänseende anfört, anser utskottet dock i likhet med socialstyrelsen, att först en utredning av frågan bör ske. Därigenom skulle utan tvivel saken själv bäst främjas.

Utskottet får alltså, med anledning av ifrågavarande motion, hemställa, att andra kammaren måtte för sin del besluta, det riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta en utredning i fråga om undanröjande av förefintliga bestämmelser, som hindra kvinnornas tillträde till civil statstjänst på samma villkor som för män, samt därefter för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.»

Andra kammaren biföll sitt utskotts hemställan, varefter ärendet överlämnades till första kammaren, som hänvisade detsamma till förberedande behandling av sitt första tillfälliga utskott.

Utskottet.

Utskottet får erinra, att konstitutionsutskottet vid innevarande års riksdag i avgivet utlåtande nr 19 i anledning av en utav herr Moberger väckt motion hemställt, att riksdagen »måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till sådana ändringar av regeringsformen, att de hinder, denna grundlag uppställer för kvinnor att beklåda statstjänster, måtte undanröjas. Denna konstitutionsutskottets hemställan blev av första kammaren avslagen den 26 april 1919.

Vid ärendets behandling i nämnda kammare brakte statsrådet och chefen för justitiedepartementet till kammarens kännedom, att regeringen redan hade sin uppmärksamhet fäst på frågan och att man inom regeringen vore fullt ense om att åtgärder borde vidtagas i den riktning konstitutionsutskottet föreslagit. Förberedande åtgärder i detta syfte hade redan vidtagits inom justitiedepartementet, och det hade varit statsrådets förhoppning att redan till denna riksdag kunna komma fram med resultatet av denna undersökning, med förslag till upphävande i grundlagen av det hinder, som nu funnes för kvinnan att innehava statstjänster, men tyvärr hade det till följd av långvariga sjukdomsfall blivit omöjligt att förverkliga detta syfte. Emellertid ville statsrådet nämna så mycket, att den väg man närmast varit inne på just varit den, som nu av konstitutionsutskottet antytts såsom den lämpligaste, nämligen att genom bestämmelser av annan än grundlags natur — vare sig genom allmän lag eller administrativa föreskrifter — stadga de inskränkningar och undantag i kvinnans behörighet till statstjänst, som kunde vara erforderliga. Med ändring i grundlagen i detta avseende följde givetvis också ändring i gällande instruktioner och

avlöningsstater för de olika ämbetsverken, och för allt detta fordrades en nog så ingående undersökning. Det vore alldeles självfallet, att regeringen icke komme fram till riksdagen med förslag till ändring i grundlagen utan att samtidigt föreslå det sätt, varpå man i praktiken tänkt sig att få hela frågan löst.

Då utredning av frågan om kvinnans tillträde till civil statstjänst enligt nämnda yttrande således redan försiggår inom justitiedepartementet, anser sig utskottet böra, utan att uttala någon principiell uppfattning i frågan, hemställa,

att första kammaren icke måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 21 maj 1919.

På utskottets vägnar:

TH. BORELL.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar *Borell, Bergman, Malkolm Petterson, Hulting, Schyller, Lillienau* och *Dalberg*.

Bilaga 1.

Till riksdagens Andra kammars fjärde tillfälliga utskott.

Genom beslut den 11 februari 1919 har Kungl. Maj:t anbefallt socialstyrelsen att till utskottet avgiva begärt yttrande över en inom kammaren väckt motion, nr 129, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående undanröjande av förefintliga bestämmelser, som hindra kvinnors tillträde till civil statstjänst på samma villkor som för män.

I anledning härav får socialstyrelsen, i vad föreliggande fråga kan anses tillhöra styrelsens ämbetsområde, anföra följande.

Såsom i motionen framhållits, måste de förändringar som numera genomförts beträffande kvinnans politiska ställning i samhället, anses innebära ett erkännande från statsmakternas sida av principen om hennes likställighet med mannen i offentligt rättsligt avseende. Härav lär bli en konsekvens, att staten principiellt erkänner kvinnans likställighet beträffande tillträde till civila befattningar i statens tjänst. Även med statens eget intresse synes det vara förenligt att kunna i full utsträckning använda sig av kvinnlig arbetskraft, i den mån densamma genom skicklighet och förtjänst är värdefull för statstjänsten.

Å andra sidan torde det vara obestriddt, att kvinnor på grund av sitt köns egenart i regel äro mindre lämpade än män för vissa slag av verksamhet, särskilt där arbetet kräver stor fysisk uthållighet eller stora kroppskrafter. Redan av detta skäl lär det icke kunna ifrågakomma att utan vidare tillmötesgå motionärens framställning om öppnandet av tillträde till all civiltjänst för kvinnor på samma villkor som för män, utan bör härom verkställas närmare utredning.

Vid en sådan synes böra uppmärksammas, att under den hittills förda diskussionen i förevarande ämne starkt delade meningar yppats, huruvida kvinnor, oavsett intellektuella kvalifikationer, i samma mån som männen visat sig i alla avseenden lika lämpliga för vissa befattningar av ledande karaktär samt huruvida med hänsyn härtill rekryteringen till sådana skulle skadas genom stark tillströmning av kvinnor till motsvarande underordnade tjänster.

Styrelsen anser sig vidare böra erinra, hurusom kraven på lika löneförmåner för manliga och kvinnliga befattningshavare hittills i allmänhet icke vunnit beaktande i statens lönepolitik, samt att principiella och praktiska invändningar mot dem framförts av bland andra löneregleringskommittén i dess den 13 januari 1911 avgivna betänkande med »förslag till grunder, med tillämpning av vilka infödda svenska kvinnor må kunna av Konungen utnännas och befordras till vissa befattningar» ävensom av lärarlönenämnden. Beaktas bör därvid särskilt, att de normer, som för närvarande gälla beträffande det statliga pensionsväsendet, åtminstone i vissa avseenden icke äro utan vidare tillämpliga på kvinnliga befattningshavare.

Då statens lönepolitik allt mera kommit att ställas i samband med löneförhållandena i privat tjänst, lär det därjämte böra undersökas, i vad mån särskilda synpunkter härutinnan föreligga beträffande kvinnors avlöning i statstjänst. Vid de mera summariska undersökningar, som på Kungl. Maj:ts uppdrag av socialstyrelsen verkställts rörande löneutvecklingen under kristiden, har det nämligen visat sig, att inom vissa industrier, butikshandel m. fl. områden, där enahanda löne- och arbetsvillkor principiellt gälla för män och kvinnor, den genomsnittliga lönenivån i allt fall ställer sig väsentligt lägre för kvinnorna. Det skulle givetvis vara av stor betydelse såväl för nu föreliggande frågas behandling som ock för andra kvinnofrågor belysande att få närmare utrett, i vad mån denna olikhet kan anses betingad av faktiska skillnader i köns användbarhet för dylikt arbete, av olika utbildningsmöjligheter, av bristande intresse hos kvinnorna att helt inrikta sin framtid på yrket o. s. v. eller tilläventyrs är beroende på en traditionell undervärdering av kvinnoarbetet.

Slutligen må framhållas ännu en sak, vartill vederbörlig hänsyn i förevarande fall måste tagas, nämligen huruvida, såsom hittills varit förhållandet, åtskillnad mellan gifta och ogifta kvinnor bör göras ifråga om rätten att innehava statsjänst.

Med åberopande av vad sålunda anförts får socialstyrelsen förorda närmare utredning i ämnet.

I den slutliga behandlingen av detta ärende hava deltagit tjänsteförriktande generaldirektören Huss, byråchefen Bergsten och tjänsteförriktande byråchefen Bergström.

Stockholm den 24 april 1919.

Gunnar Huss.

Kurt Bergström.

Bilaga 2 A.

Till Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott.

Med anledning därav att utskottet, genom skrivelse av den 5:te dennes, velat bereda Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt tillfälle att yttra sig över motion nr 129 vid årets riksdag, vilja vi uttala, att vi givetvis, i likhet med motionären, anse, att »könsstreetket bör helt utplånas från samhällslivets alla grenar». Vi tillåta oss att till utskottet översända en avskrift av den i motionen omnämnda, av styrelserna för Akademiskt bildade kvinnors förening och Fredrika Bremer-förbundet till Kungl. Maj:t ställda skrivelsen, i vilken vi till alla delar instämma. De i densamma framställda önskemålen sammanfalla tydligen med motionärens.

Stockholm den 11 februari 1919.

För Landsföreningens för kvinnans politiska rösträtt verkställande utskott:

Karolina Widerström,
ordf.

Avskrift.

Bilaga 2 B.

Till Konungen.

De senare årtiondenas utveckling hava för kvinnorna öppnat allt fler arbetsfält. Från det att kvinnorna till en början varit hänvisade till att, när det gällde arbete utom det egna hemmet, ägna sig huvudsakligen åt husliga eller dessa närliggande sysslor, hava efter hand möjligheter beretts dem att förvärva erforderlig kompetens ej blott för befattningar i enskild tjänst utan jämväl för statstjänster.

Inom vissa sina verk, särskilt de affärsdrivande, har staten sedan längre tid i stor utsträckning tillgodogjort sig den kvinnliga arbetskraften. Så hava kvinnorna redan år 1863 erhållit tillträde till platser inom post- och telegrafverken samt år 1869 vid statens järnvägar. För närvarande sysselsätts inom nämnda och andra statens verk ett synnerligt stort antal kvinnor. Även inom departementen och de centrala ämbetsverken hava kvinnorna i allt större utsträckning fått anställning, till en början huvudsakligen såsom skrivbiträden, men numera även å ansvarfulla poster. Det torde nu icke finnas något statens ämbetsverk, där icke kvinnorna hava sin givna plats. Utan överdrift vågar man säga, att staten icke kan undvara kvinnlig arbetskraft.

Hittills hava dock kvinnorna varit utestängda från de flesta högre statstjänster. Genom 1909 års grundlagsändring hava de visserligen erhållit principiell rätt att kunna utnämnas och befordras till lärarebefattningar vid statens läroanstalter, de teologiska lärartjänsterna vid universiteten likväl undantagna, till andra beställningar vid inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst samt till läkarebefattningar. I själva verket har denna utvidgning av kvinnornas rätt att innehava statstjänst endast å det pedagogiska området för dem medfört ett vidgat verksamhetsfält.

Tiden syns nu vara kommen att borttaga de lagliga hinder, som hittills utestängt kvinnorna från statstjänst i allmänhet. Den ställning kvinnorna numera intaga i samhället torde väl motivera en förändring i detta avseende. Deras verksamhet har utsträckts till deltagande i det offentliga livet. Inom kommunalstyrelserna hava kvinnorna, alltsedan de år 1909 blevo valbara till kommunala förtroendeuppdrag, nedlagt ett betydande arbete. Även de statliga myndigheterna hava i allt större utsträckning i kommittéer och kommissioner anlitat den kvinnliga sakkunskapen. Utvecklingen torde inom kort leda till att kvinnorna tillerkännas politiska rättigheter och vi förvänta även, att den gifta kvinnan i enlighet med lagberedningens förslag till giftermålsbalk inom den närmaste framtiden skall komma att i äktenskapet intaga en med den gifte mannen fullt jämbördig ställning.

Från utlandet torde kunna hämtas viss erfarenhet beträffande kvinnors anställning i statstjänst. Genom den omvälvning kriget medfört inom alla områden hava kvinnorna i stor utsträckning kallats att intaga männens platser. Den härigenom vunna erfarenheten torde hava ådagalagt, att kvinnor äro i stånd att väl fylla sin plats inom de mest olikartade arbetsområden och i olika tjänsteställningar. Det torde vara föga sannolikt, att kvinnorna hädanefter komma att helt utestängas från några som helst befattningar i de länder, som under kritiska tider varit hänvisade till kvinnoarbetet för att upprätthålla såväl den direkta produktionen som de flesta samhällsinstitutioner. Ingen torde vilja betvivla, att, om Sveriges kvinnor kallats till samma gärning, de skulle lika redoboget och med lika samvetsgrannhet hava utfört den till landets båtnad.

På senare tid har allt mer klagats över svårigheten att på ett tillfredsställande sätt rekrytera tjänstemannabanan och över den allmänna flykten från statstjänsten. Lämnades kvinnorna tillträde till statstjänst med samma befordringsmöjligheter som männen, torde vederbörande myndigheters svårigheter i detta avseende i viss mån lättas genom det större urval, som erbjödes. Vi torde ej behöva framhålla, att den manliga arbetskraften ej härigenom löper fara att undanträngas, förutsatt att kvinnorna ej underbetalas.

Såsom ovan nämnts har genom 1909 års grundlagsändring tillträde lämnats för kvinnor till vissa högre statstjänster. Vid detta första steg var det helt naturligt, att lärare- och läkarebefattningarna främst kommo i fråga. Inom dessa yrken hade kvinnorna i enskild verksamhet och privat tjänst visat sig fullt kompetenta och oförtydligt ådagalagt, att deras insats var av den betydelse, att jämväl statsmakten borde tillgodogöra sig densamma. Vi våga hålla före, att samma eller liknande skäl kunna anföras för att kvinnorna nu böra erhålla rätt till tillträde till statstjänst i allmänhet. Obestriddligen finnes det väl kvalificerade kvinnor, vilkas insikter och erfarenheter exempelvis på de sociala, pedagogiska, sanitära och religiösa områdena böra få komma till användning i statliga befattningar, från vilka de nu genom grundlagens bestämmelser äro uteslutna.

Såsom motiv för 1909 års grundlagsändring anfördes bland annat även, att den kvinnorna medgivna rätten att förvärva erforderlig kompetens för ifrågavarande tjänster konsekvent borde medföra möjlighet för dem att vinna dylik anställning. I allt större antal hava kvinnorna ägnat sig åt universitetsstudier inom alla fakulteter, och för närvarande torde ett stort antal kvinnor finnas, som innehava de examensmeriter staten fordrar för tillträde till högre befattningar inom statens olika verk.

Att regeringsformens nuvarande bestämmelser angående kvinnors rätt att bekläda statsämbeten är allt för snävt tillmätt, framstod med all tydlighet vid 1918

års lugtima riksdag. Ett förslag att i överledningen för de då beslutade praktiska ungdomsskolorna insätta en ordinarie kvinlig ledamot som representant för undervisningen i husligt arbete, möttes med avslag under hänvisning till det hinder mot kvinnas innehav av dylik tjänst, som innehålles i nämnda lag. Följden av detta grundlagshinder har i ifrågavarande fall blivit den, att de husliga yrkena, som ansetts tillräckligt omfattande och betydelsefulla för att i paritet med industri, hantverk och handel få sitt eget system av lärlings- och yrkesskolor, komma att i överstyrelsen för skolorna företrädas allenast av en konsulent utan beslutanderätt. På detta sätt blir inom den centrala ledningen den kvinnliga yrkesundervisningen svagare representerad än övriga yrkesgrenar, och dess utveckling riskerar givetvis att härav taga skada.

Såsom framgår av det ovan anförda, anse vi oss nu böra begära att gällande grundlagshinder för kvinnors rätt till tillträde till all statstjänst bör bortfalla. De enda statstjänster, som överhuvudtaget kunna komma i fråga att undantagas vid en grundlagsändring av nämnda innebörd, utgöras av de rent mititära. Det ligger i sakens natur, att kvinnor ej å detta område kunna göra samma tjänst som män. Ingen fara torde dock föreligga, att, om nu bestående grundlagshinder generellt bortfalla, kvinnor skulle komma att å detta område söka sig ett verksamhetsfält.

Bland de ämbeten, vilka genom sagda grundlagsändring skulle komma ifråga att besättas av kvinnor, märkas befattningar inom den administratiella och judiciella förvaltningen samt kyrkan. Inom den administratiella förvaltningen torde det vara en brist, att kvinnor äro uteslutna från befattningar inom den högre skolledningen. Även inom andra grenar av civiltförvaltningen är den kvinnliga sakkunskapen av behovet påkallad, jämväl å mera självständiga ledande poster, särskilt inom de verk, som hava sig anförtrött sociala och sanitära uppgifter samt inom socialförsäkringens och fattigvårdens områden. Den kvinnliga juristen torde även inom landets domstolsväsende kunna finna ett verksamhetsfält, särskilt om, såsom föreslagits, specialdomstolar komma att inrättas för ungdomliga förbrytare och för avgörande av äktenskapliga tvister. Oavsett rådande prästbrist, vilken i och för sig tillfyllest motiverar ett öppnande av den prästerliga banan för kvinnorna, har den kvinnliga prästen utan tvivel en för henne särskilt ägnad plats inom den kyrkliga och sociala ungdomsrörelsen, såsom fängelsepredikant m. m.

I detta sammanhang vilja vi även framhålla den omständigheten, att i de flesta av statens verk finnas ett större eller mindre antal befattningar, å vilka fullmakt eller konstitutiorial utfärdas av resp. myndigheter eller som av dessa tillsättas i annan ordning. Till dessa befattningar, för vilkas beklädande med kvinnor hinder av grundlagsnatur ej föreligga, kunna kvinnor i regel ej nämnas på grund av gällande för resp. verk utfärdade förordningar och avlöningsreglementen. Även i de fall, där hinder av sistnämnda slag ej stå i vägen, lära enligt praxis kvinnor ej anses kunna komma i fråga vid tillsättandet av dylika befattningar. Ett ej ringa antal kvinnor hava dock redan inom den administratiella förvaltningen genom sin tjänstgöring därstädes ådagalagt sin lämplighet för befordran till vissa här avsedda tjänster och besitta även härför formell kompetens. En ändring av ifrågavarande förordningar och reglementen torde vara så mycket mer av behovet påkallad, som å dessa befattningar förvärvade tjänstemeriter i regel utgöra förutsättning för befordran till tjänst av beskaffenhet att Konungen därå utfärdar fullmakt.

På grund av ovan antörda skäl få undertecknade föreningar i underdånighet anhålla,

1) att Eders Kungl. Maj:t ville låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till ändring av regeringsformen i syfte att undanröja de hinder, denna grundlag uppställer för svensk kvinna att kunna utnämnas och befordras till i regeringsformen avsedda tjänster och befattningar;

2) att Eders Kungl. Maj:t ville i vederbörande författningar och reglementen låta vidtaga ändring, i syfte att svensk kvinna må vinna behörighet till samtliga statstjänster vilkas tillsättande icke sker i av regeringsformen bestämd ordning.

Stockholm den 30 december 1918.

Underdånigst

För Styrelsen för Akademiskt bildade kvinnors förening

Alma Sundquist.

För Styrelsen för Fredrika Bremer-Förbundet

Agda Montelius

född Reuterskiöld.

Bilaga 3.

Till Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott.

Då Stockholms Allmänna Kvinnoklubb av Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott anmødats yttra sig om motion 129 angående kvinnors tillträde till civil statstjänst på samma villkor som för män, få vi efter behandling av denna fråga vid möte den 17 februari 1919 uttala, i det vi hänvisa till mångårigt arbete för att få bort de orättvisor och hinder, som stått i vägen för kvinnorna vid deras inträde på olika banor och områden, att vi äro fullständigt ense med motionären om de skäl han anför, för att en lagändring bör komma till stånd, att vi anse, att rättvisan kräver full likställighet mellan män och kvinnor samt att fördomar må få vika för sakskäl.

Stockholm den 18 februari 1919.

Elin Engström.
Sekreterare.

Stockholms Allmänna Kvinnoklubb

Anna Carlsson.
Ordförande.